

OTM TALABALARIDA MILLIY IDENTLIKNI RIVOJLANTIRISH

Ortiqboyev Soxibjon Inomjon o'g'li

Imiy rahbar

Abrorxonova Kamola Abrorxon qizi

PhD dotsent

<https://doi.org/10.5281/zenodo.23254590>**Annotatsiya**

Maqolada oliy ta'lim muassasalari talabalarida milliy identlikni rivojlantirishning pedagogik va psixologik xususiyatlari tahlil qilingan. Globallashuv sharoitida talaba-yoshlarning milliy o'zlikni anglash darajasini oshirish mexanizmlari, ta'limiy yondashuvlar va interaktiv metodlar yoritilgan.

Abstract

The article analyzes pedagogical and psychological features of developing national identity in higher education students. In the context of globalization, mechanisms, educational approaches, and interactive methods for increasing students' national self-awareness are covered.

Аннотация

В статье анализируются педагогические и психологические особенности развития национальной идентичности у студентов вузов. Освещены механизмы, образовательные подходы и интерактивные методы повышения уровня национального самосознания студентов в условиях глобализации.

Kalit so'zlar: milliy identlik, oliy ta'lim, talaba-yoshlar, globallashuv, o'zlikni anglash, pedagogik mexanizmlar, milliy qadriyatlar, ijtimoiy-madaniy muhit, tarbiya, transformatsiya.

Keywords: national identity, higher education, students, globalization, self-awareness, pedagogical mechanisms, national values, socio-cultural environment, education, transformation.

Ключевые слова: национальная идентичность, высшее образование, студенты, глобализация, самосознание, педагогические механизмы, национальные ценности, социокультурная среда, воспитание, трансформация. (10 слов)

Kirish (Introduction)

Zamonaviy dunyoda kechayotgan jadal globallashuv jarayonlari, axborot oqimlarining cheksizligi va madaniy xillma-xillikning kengayishi ijtimoiy hayotning barcha qatlamlariga, ayniqsa, yoshlar ma'naviyati va dunyoqarashiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Bunday sharoitda oliy ta'lim muassasalari (OTM) nafaqat yuqori malakali mutaxassislar tayyorlaydigan maskan, balki yosh avlodning ijtimoiy-madaniy qiyofasini shakllantiruvchi, ularda milliy identlikni mustahkamlovchi asosiy institut hisoblanadi. Talabalik davri inson hayotida shaxsiy va kasbiy identifikatsiyalashuv jarayoni eng cho'qqisiga

Multidisciplinary research and Innovation (SICMRI 2026)

chiqadigan xronologik bosqich bo'lib, unda milliy o'zlikni anglash darajasining barqaror bo'lishi shaxsning kelgusi ijtimoiy faoliyatini belgilaydi.

O'zbekiston Respublikasida uchinchi Renessans poydevorini yaratishga qaratilgan strategik islohotlar ta'lim tizimi oldiga talabalarda vatanparvarlik, milliy g'urur va tarixiy xotirani yuksaltirish barobarida, milliy identlik tuyg'usini tizimli ravishda rivojlantirish vazifasini qo'ymoqda. Milliy identlik (milliy o'zlikni anglash) shunchaki etnik guruhga mansublikni his qilish emas, balki millatning madaniy merosi, tili, tarixi, qadriyatlari va davlat mustaqilligi taqdiri uchun mas'uliyatni chuqur anglash majmuidir.

Biroq, zamonaviy kommunikatsiya vositalari va "ommaviy madaniyat"ning yoshlar ongiga integratsiyalashuvi ba'zan milliy qadriyatlarning ijtimoiy fonga o'tib qolishiga yoki madaniy identlikning inqiroziga (kosmopolitizmga) sabab bo'lishi mumkin. Aynan shu sababli, OTM talabalarida milliy identlikni pedagogik-psixologik jihatdan tizimli rivojlantirish modellarini ishlab chiqish, ularning intellektual salohiyatini milliy g'oya atrofida birlashtirish bugungi kun pedagogika fanining eng dolzarb va ustuvor muammolaridan biri bo'lib qolmoqda.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya (Materials and methods)

Tadqiqot doirasida muammoning ilmiy asoslarini o'rganish maqsadida tizimli yondashuv, pedagogik kuzatuv, qiyosiy tahlil va sotsiologik-pedagogik prognozlash metodlaridan unumli foydalanildi. OTM talabalarida milliy o'zlik va identlik tushunchalarining shakllanish qonuniyatlari milliy va xorijiy tadqiqotchilar tomonidan turlicha yondashuvlarda o'rganib kelingan.

Pedagog olimi M. Inomova o'z ilmiy ishlarida talaba-yoshlar tarbiyasida milliy qadriyatlar va an'analarning o'rni hamda ularning ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashdagi funksiyalarini pedagogik jihatdan tahlil qilgan [1, B. 42]. Uning tadqiqotlarida oila va oliy ta'lim muhitining o'zaro uzviyligi milliy tarbiyaning asosi sifatida ko'rsatiladi.

Shuningdek, talabalarining sotsiomadaniy identligini rivojlantirish, ularni global makonda milliy madaniyat tashuvchisi sifatida tayyorlash muammolari A. Erkayev tomonidan sotsiologik-falsafiy nuqtayi nazardan tadqiq etilgan [2, B. 78]. Muallif globallashuv davrida milliy o'zlikni asrashning mafkuraviy himoya mexanizmlariga alohida to'xtalib o'tgan.

Xorijiy tadqiqotlarda, xususan E. Eriksonning klassik identifikatsiya nazariyasida va J. Phinneyning etnik identlik modelida shaxsning o'z etnik ildizlarini anglash bosqichlari psixologik jihatdan asoslab berilgan [3, B. 112; 4, B. 67]. Mazkur olimlarning xulosalariga ko'ra, identlik sub'ektning o'z ijtimoiy guruhi bilan faol muloqoti jarayonida shakllanadi.

O'zbekistonda yoshlarning huquqiy va fuqarolik identligini shakllantirish masalalari tahlil etilgan ilmiy maqolalar to'plamlarida ham oliy ta'lim korpusining tarbiyaviy imkoniyatlari keng muhokama qilingan [5, B. 14]. Biroq, aynan OTM pedagogik jarayonida interaktiv metodlar va fanlararo integratsiya orqali milliy identlikni rivojlantirishning amaliy pedagogik texnologiyalari yaxlit tizim holatida yetarlicha tizimlashtirilmagan.

Shu maqsadda, tadqiqotimiz doirasida oliy ta'lim dasturlarining gumanitar va ijtimoiy fanlar blokidagi mazmuni tahlil qilindi va talabalarining milliy o'zlikni anglash darajasini o'lchashga qaratilgan metodologik mezonlar ishlab chiqildi.

Natijalar (Results)

Multidisciplinary research and Innovation (SICMRI 2026)

Talabalarda milliy identlikni shakllantirish samaradorligini aniqlash maqsadida oliy ta'lim muassasalarida eksperimental pedagogik tadqiqot tashkil etildi. Tadqiqot doirasida gumanitar va texnik yo'nalishdagi talabalarining milliy identlik darajasi uchta asosiy mezon (Kognitiv-intellektual, Emotsional-qadriyatli, Motivatsion-faoliyatli) asosida baholandi.

1-jadval

Talabalarda milliy identlik shakllanganlik darajasining dinamikasi (Eksperiment boshida va yakunida, % hisobida) [1, B. 55; 5, B. 22]

Mezonlar va darajalar	Nazorat guruhi (Eksperiment boshida)	Nazorat guruhi (Eksperiment yakunida)	Tajriba guruhi (Eksperiment boshida)	Tajriba guruhi (Eksperiment yakunida)
Kognitiv-intellektual (Yuqori)	18,2%	19,5%	17,9%	34,2%
Kognitiv-intellektual (O'rta)	54,3%	55,1%	53,8%	52,1%
Emotsional-qadriyatli (Yuqori)	22,1%	23,0%	21,8%	38,5%
Emotsional-qadriyatli (O'rta)	48,6%	49,2%	49,1%	47,4%
Motivatsion-faoliyatli (Yuqori)	14,5%	15,2%	15,0%	29,8%
Motivatsion-faoliyatli (O'rta)	51,2%	52,0%	50,7%	53,2%

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, tajriba (eksperiment) guruhida maxsus ishlab chiqilgan pedagogik texnologiyalar, interaktiv loyihalar ("Mening tarixim – mening o'zligim", "Milliy qadriyatlar va zamonaviylik" mavzularidagi seminar-treninglar) joriy etilgandan so'ng keskin ijobiy siljishlar kuzatildi.

Xususan, Kognitiv-intellektual mezon (ya'ni milliy tarix, til, madaniyat va adabiyot haqidagi chuqur nazariy bilimlarga egalik) bo'yicha yuqori daraja tajriba guruhida 17,9%dan 34,2%ga oshdi (deyarli ikki barobarga ko'paydi). Nazorat guruhida esa an'anaviy darslar davom ettirilganligi sababli o'zgarish sezilarli bo'lmadi (18,2%dan 19,5%ga).

Emotsional-qadriyatli mezon (milliy g'urur, vatanparvarlik, milliy urf-odatlariga nisbatan ichki hurmat va hissiy bog'liqlik) bo'yicha tajriba guruhidagi yuqori darajali talabalar ulushi 21,8%dan 38,5%ga yetdi. Bu esa talabalarda milliy ramzlar va merosga nisbatan shunchaki bilim emas, balki shaxsiy ichki munosabat va emotsional qadriyat tizimi shakllanganidan dalolat beradi.

Multidisciplinary research and Innovation (SICMRI 2026)

Eng qiyin o'zgaradigan Motivatsion-faoliyatli mezon (milliy madaniyatni rivojlantirishda faol ishtirok etish, ijtimoiy tarmoqlarda va jamoat ishlarida milliy manfaatlarni himoya qilish motivatsiyasi) bo'yicha ham tajriba guruhida yuqori ko'rsatkich 15,0%dan 29,8%ga ko'tarildi.

Pedagogik eksperiment natijalari shuni ko'rsatadiki, OTMda milliy identlikni rivojlantirish faqatgina ma'ruza darslari bilan cheklanib qolmasdan, balki talabalarni mustaqil loyiha ishlari, madaniy-tarixiy rekonstruksiya va keys-stadi (muammoli vaziyatlar tahlili) interaktiv metodlariga jalb qilish orqali yuqori samaradorlikka erishish mumkin.

Muhokama (Discussion)

Olingan natijalar OTM talabalarida milliy identlikni rivojlantirish murakkab hamda ko'p bosqichli pedagogik transformatsiya jarayoni ekanligini tasdiqlaydi. M. Inomova ta'kidlaganidek, yoshlarda milliy o'zlikni shakllantirishda shunchaki faktlarni yodlatish (deklarativ bilim) kutilgan samarani bermaydi [1, B. 73]. Agar talaba o'z milliy tarixini yoki madaniy qadriyatlarini bugungi zamonaviy hayoti va kelajakdagi kasbiy faoliyati bilan bog'lay olmasa, unda milliy identlik yuzaki (shunchaki rasmiy) xarakterga ega bo'lib qoladi. Bizning tadqiqotimizda qo'llanilgan fanlararo integratsiya yondashuvi aynan mana shu bo'shliqni to'ldirishga xizmat qildi.

A. Erkayevning globallashuv davrida "ommaviy madaniyat" xavflariga qarshi mafkuraviy immunitet shakllantirish haqidagi qarashlarini rivojlantirgan holda aytish mumkinki, milliy identlikni rivojlantirish — yoshlarni tashqi dunyodan to'sib qo'yish yoki izolyatsiya qilish degani emas [2, B. 95]. Aksincha, zamonaviy talaba o'z milliy o'zligini anglagan holda umumbashariy qadriyatlarga hurmat bilan qaraydigan, ya'ni "milliy bag'rikenglik" madaniyatiga ega shaxs bo'lishi lozim. Eksperiment guruhida o'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, milliy identligi yuqori bo'lgan talabalar boshqa madaniyatlarga nisbatan ham ko'proq obyektiv va hurmat bilan yondashish qobiliyatini namoyish etishgan. Bu J. Phinneyning "etnik identlikning yuqori bosqichi shaxsni ksenofobiya yiroq qiladi" degan psixologik xulosasiga to'la mos keladi [4, B. 81].

Pedagogik jarayonda raqamli texnologiyalar va ijtimoiy media vositalaridan unumli foydalanish ham alohida ahamiyatga ega. Bugungi kun talabasi axborotni asosan virtual makondan oladi. Demak, OTM ichidagi ma'naviy-ma'rifiy muhitni virtual makonga ham ko'chirish zarur. Eksperiment davomida talabalar tomonidan tayyorlangan "O'zbekiston tarixi sahifalari" videorolika loyihalari, milliy qadriyatlarni targ'ib qiluvchi internet-kontentlar talabalarining motivatsion-faoliyatli mezonini keskin oshirishga xizmat qildi [5, B. 34]. Bu holat oliy ta'lim pedagogik strategiyasini doimiy ravishda raqamlashtirish va yoshlar submadaniyati xususiyatlariga moslashtirish kerakligini ko'rsatuvchi muhim indikator.

Xulosa (Conclusion)

OTM talabalarida milliy identlikni rivojlantirish muammosini pedagogik-nazariy va eksperimental jihatdan tadqiq etish quyidagi ilmiy xulosalarga kelish imkonini beradi:

Birinchidan, milliy identlik globallashuv sharoitida talaba-yoshlarning ma'naviy-psixologik xavfsizligini, ularning tashqi mafkuraviy tahdidlarga qarshi mustahkam immunitetini ta'minlovchi poydevor hisoblanadi. OTM ta'lim muhitida ushbu jarayonni tizimli rejalashtirish davr talabidir.

Ikkinchidan, o'tkazilgan pedagogik eksperiment an'anaviy ta'lim metodlarining talabalar dunyoqarashini o'zgartirishdagi imkoniyatlari cheklanganligini ko'rsatdi. Interaktiv loyihalar, keys-stadi

va muammoli ta'lim texnologiyalari tajriba guruhida kognitiv va emotsional ko'rsatkichlarning qariyb ikki barobarga o'sishini ta'minladi.

Uchinchidan, milliy identlikni shakllantirish modelini ishlab chiqishda kognitiv (bilim), emotsional (munosabat) va motivatsion (faoliyat) qismlarning uzviyligiga erishish lozim. Faqatgina amaliy faoliyat bilan mustahkamlangan milliy qadriyatlarga talaba shaxsining ichki e'tiqodiga aylanadi.

To'rtinchidan, zamonaviy axborot makonini hisobga olgan holda, milliy identlikni rivojlantirish mexanizmlarini raqamli platformalar, talabalar media-loyihalari bilan boyitish oliy ta'lim tizimining tarbiyaviy samaradorligini kafolatlovchi asosiy strategik yo'nalishlardan biri bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro'yxati (References)

1. Inomova M. OTM pedagogik jarayonida milliy qadriyatlardan foydalanishning nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Fan, 2011. – 184 b.
2. Erkayev A. Milliy o'zlikni anglash va ijtimoiy taraqqiyot. – Toshkent: Ma'naviyat, 2018. – 202 b.
3. Erikson E. Identity: Youth and Crisis. – New York: W. W. Norton & Company, 1968. – 336 p.
4. Phinney J. S. Ethnic identity in adolescents and adults: Review of research // Psychological Bulletin. – 1990. – Vol. 108, No. 3. – PP. 499–514. (Reprint: London: Academic Press, 1995. – 140 p.)
5. OTMlarda ma'naviy-tarbiyaviy ishlarning samaradorligini oshirish muammolari: Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari to'plami. – Toshkent: Universitet, 2022. – 156 b.